

Recensións

ALONSO MONTERO, Xesús (2011): *Aníbal Otero. Lingüística e política en España na Guerra Civil e no franquismo*. Vigo: Xerais, 412 pp.

Cando no Pazo de Mariñán se celebrou o Congreso *70 anos despois. Congreso para o estudo da cultura do exilio republicano*, os días 12-14 de marzo de 2009, o profesor Alonso Montero falou de Aníbal Otero e alí anunciou que escribiría un libro sobre el. Coma sempre o profesor cumpre coa súa palabra e hoxe temos o libro prometido que se presentou na Casa de Galicia de Madrid no mes de abril de 2011. Alonso Montero no acto de presentación engaiolou ao público ao falar do labor deste fonetista, dialectólogo e lexicógrafo hoxe casi esquecido, e recuperado con esta biografía non só merecida senón tamén necesaria, en consonancia coa recuperación da Memoria Histórica.

O profesor Alonso Montero ten a capacidade de abrir novas vías de indagación e con esta biografía científica de Aníbal Otero Álvarez (1911-1974) reproduce o máis importante dos 207 folios da Causa 809/36 que se perpetrou contra o lingüista, que se pode considerar, tamén, como “a biografía da filoloxía española e galega en tres décadas politicamente problemáticas (1936-1966)”.

Resulta moi rechamante que os lingüistas europeos citen a Aníbal Otero Álvarez como “o mártir da Lingüística, o mártir da Filoloxía na Guerra Civil Española (1936-1939)” (p. 10), xa que é detido pola policía portuguesa o 5 de agosto de 1936 no norte de Portugal por «escribir nuns curiosos cadernos textos nunha linguaxe críptica, circunstancia pola que pensaron que se trataba dun “comunista”, dun “espía” ao Servizo do Goberno da Frente Popular, un goberno “antiespañol”» (p.10). Este dramático *affaire* do noso lingüista convértese en lenda, unha lenda que o noso profesor matiza, dende a rigorosidade que o caracteriza (p.12).

O profesor Alonso Montero coa súa palabra fálanos da vida de Aníbal Otero moi unida á “biografía” do Atlas Lingüístico da Península Ibérica, ambas as dúas condicionadas pola Política (p.14). Os avatares do ALPI levan ao profesor Alonso Montero a narrar, entre outras cousas, como don Tomás Navarro Tomás “salvou os cadernos do ALPI, a súa obra mais amada, para que os bombardeos ou a barbarie fascista non os quei-

masen” (p.14). Todo o libro está cheo de datos que ilustran o lector actual sobre a historia da filoloxía española e galega dende 1936 ata 1966. Nomes como Menéndez Pidal, Américo Castro, Francesc de B. Moll, M. Sanchis Guarnier, Rafael Lapesa, Ramón Piñeiro, Fernández del Riego, Fritz Krüger, Xesús Carro García, Antón Santamarina, Claudio Rodríguez Fer, Armando Requeixo, Diego Catalán, J. L. Ferreiro Pérez aparecen ou ben na “Etopea” (pp. 39-44) ou na “Crestomatía de xuízos” (pp. 45-60) e axudan á contextualización e caracterización de Aníbal Otero Álvarez. A este respecto son significativos os argumentos de Xesús Carro, Antonio Fraguas e Sebastián Martínez Risco para propoñer a Aníbal Otero como membro numerario da Real Academia Galega (p.50).

Non podemos comentar capítulo a capítulo este estudo porque a riqueza do mesmo nos levaría a entresacar unha serie de facetas e deixar de lado outras da mesma importancia, pero paga a pena destacar o apartado III do primeiro capítulo titulado “Aníbal Otero investiga, en 53 puntos, a realidade oral do idioma galego”, xa que o lector pode percibir a importancia dun traballo das características do ALPI así como as dificultades. Un traballo de campo, de recollida de datos que en Galicia fixo Aníbal Otero en solitario. “Interesan dun xeito especial –observa o profesor Alonso Montero– as observacións que Otero fai, en varios lugares, da gheada (...). Sobre Rairiz de Veiga infórmanos: «El dialecto local es de uso general en todas las clases sociales, con excepción de las geadas, que son corrientes sólo en las clases campesinas»” (pp.107-108). Capítulo que é de sumo interese para os sociolingüistas e que o profesor Alonso Montero enriquece coas súas achegas.

A Segunda parte deste estudo preséntaa o profesor Alonso Montero da seguinte maneira: *Onde se conta a arbitraria detención do lingüista galego en Portugal; onde se relata a súa indefensión e o seu calvario xudicial na Galicia dos «vencedores» no verán e no outono de 1936; onde se resumen as lendas orais que circulan na posguerra sobre os motivos da condena a pena de morte; onde se examinan as 207 páxinas da Causa 809/36, e onde se refiren as tribulacións de Aníbal Otero pero tamén as súas actividades filolóxicas en cinco prisións franquistas*. Nesta parte non é posible omitir o

acontecido nos tres anos da Guerra Civil a Navarro Tomás e aos materiais do ALPI. Esta parte é a que desenvolve o estudoso con moito detalle, abrangue dende a páxina 117 ata a páxina 243 e ofrece ao lector todos os pormenores das tribulacións de Aníbal Otero. Pensamos que pode ter un interese clarificador para o lector dende o apartado 4.12 *Dictamen del Juez Instructor (Tui, 17-1-1937)* (p. 176) ata o apartado 4.15.2 *A sentenza!* (p. 201) xa que o profesor Alonso Montero achega todos os documentos que levaron a Aníbal Otero á “reclusión perpetua” dende o 5 de agosto de 1936 ao 5 de maio de 1941 (p. 203). O lector descobre que Aníbal Otero escribiu, tamén, unha novela autobiográfica no carcere titulada *Esmoriz* (pp.207-214) e que o propio Otero a cualifica de “novela bastante pesada de hacer e de leer” porque, en opinión de Alonso Montero, “abusa das voces rurais da súa comarca (e outras)” (p. 208).

Na terceira parte do estudo se presenta a vida do noso lingüista dende 1941 ata 1974 e a súa vinculación de novo co ALPI. Cabe destacar o apartado 5.4. “Publicación do primeiro (e único) tomo do ALPI: case nula repercusión en Galicia” (pp. 291-293) e o apartado 5.5. “En 1963 a Real Academia Galega propónse facer membro numerario a Aníbal Otero” (pp. 293-302) é significativa a carta de Aníbal Otero a D. Sebastián Martínez Risco (25 /X/1966) quen lle confirma a súa situación: “Mi distinguido amigo: la mala salud, el poco ánimo consiguiente y las adversas circunstancias me han impedido realizar el trabajo necesario para mi ingreso en la Academia. Como no abrigo esperanzas de mejora, lo más conveniente será que Vds. elijan otra persona para la vacante de López Abente” (p. 299). Pódese confirmar que o estado de saúde de Aníbal Otero é delicado e o profesor Alonso Montero apunta que hai tres datas de especial relevancia que puideron ser determinantes na biografía da súa enfermidade: “o 5 de agosto de 1936 (detención, secuestro e incomunicación), o 5 de marzo de 1937 (Consello de Guerra no que o fiscal solicitou pena de morte) e o 9 de decembro de 1949 (data do nacemento do seu fillo cunha doenza superior á ciencia da época)” (p. 312).

Non podemos rematar esta recensión sen facer alusión aos *Anexos documentais e gráficos* que ilustran este volume e recomendar ao lector a *Réplica a esta biografía. Aníbal Otero, profesor de Lingüística galega na Universidade de Santiago en 1941(sic): necesaria ou pedagóxica historia contractual* (pp. 313-326), apartado no que o profesor Alonso Montero está moi presente. Por outra parte a *Bibliografía* (pp. 343-363) é outra das achegas deste estudo.

De novo temos que dar os nosos parabéns á Editorial Xerais pola publicación desta biografía e ao mestre, o profesor Xesús Alonso Montero, pola súa xenerosidade ao recuperar, con este apaixonante traballo, a figura de Aníbal Otero Álvarez, ata hoxe descoñecida para moitos. Graciñas, profesor.

Carmen MEJÍA RUÍZ

HAYWOOD, Eliza (2010): *A dama solitaria & Fantomina*. Presentación de Marta González. Introducción de Jorge Figueroa Dorrego. Tradución de M^a Fe González Fernández. Santiago de Compostela: Secretaría Xeral de Igualdade e Sotelo Blanco Edicións S. L., 234 pp.

A colección “As Letras das Mulleres”, que edita a Secretaría Xeral da Igualdade en colaboración con Sotelo Blanco Edicións co obxectivo de popularizar obras de autoría feminina recoñecidas pola súa valía como parte da historia da literatura e do pensamento universais, conta dende finais de 2010 cun novo volume. Este décimo terceiro volume está adicado á escritora británica Eliza Haywood, practicamente descoñecida para a sociedade galega do século XXI, e inclúe as primeiras traducións á lingua galega de dúas das súas “historias secretas”, *A dama solitaria e Fantomina*. Estas traducións están precedidas por unha presentación a cargo da Secretaría Xeral da Igualdade da Xunta de Galicia, Marta González, e por unha introdución á vida e á obra de Eliza Haywood realizada por Jorge Figueroa Dorrego, Profesor Titular de Literatura Inglesa da Universidade de Vigo. Na antoloxía *Mujeres de principios. Tres novelas cortas de autoras inglesas de los siglos XVII y XVIII* (2008), xa era posible atopar unha versión castelá de *Fantomina: or, Love in a Maze* (1725), pero *A dama solitaria* é a primeira tradución a unha lingua peninsular de *The British Recluse; or, The Secret History of Cleomira, Supposed Dead* (1722) e, polo tanto, a de M^a Fe González Fernández, contida neste volume, convértese na única vía de acceso a esta obra de Haywood para os profanos en lingua inglesa.

Trala presentación da edición, imos analizar pormenorizadamente cada unha das partes das que está composta. Como xa sinalamos anteriormente, o volume comeza cunha presentación na que Marta González reflexiona sobre as causas que contribuíron a que se ignorase ou silenciase a obra de mulleres como Haywood, que adicaron unha boa parte da súa vida a escribir, ás veces mesmo profesionalmente. Para González, hai dous factores fundamentais aos que se lles pode atribuir a orixe da situación desta escritora en particular: a súa condición de muller e as características da súa obra narrativa. Ademais, a Secretaría Xeral da Igualdade da Xunta de Galicia tamén subliña o feito de que Haywood fose a primeira muller en facer uso da ficción propoñendo unha ruptura coa pasividade que se lles inculcaba ás mulleres dende o berce, e que presenta “heroínas impetuosas e decididas” (p. 9) que poden servir como modelos para as potenciais lectoras destas obras. Finalmente, González remata a súa presentación lembrando a importante función que desempeña a colección “As Letras das Mulleres” no contexto dunha sociedade de ascendencia patriarcal.

Xunto coa presentación, unha pormenorizada introdución á vida e á obra de Haywood precede as traducións das súas dúas “historias secretas”. Jorge Figueroa Dorrego divide esta introdución en cinco partes ben